

Н.Ю. ЄРШОВА, канд. екон. наук, доцент, НТУ «ХПІ», Харків

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО АНАЛІЗУ ОБОРОТНИХ КОШТІВ ЯК ФАКТОРУ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

В статті розглядається методичний підхід до оцінки ефективності використання оборотних коштів промислового підприємства з використанням факторного аналізу на основі діагностики відхилень елементів оборотних коштів від запланованого рівня з метою підвищення ефективності їх використання та прискорення оборотності.

Ключові слова: оборотні активи, оборотні фонди, ліквідність, платоспроможність, фактори впливу, аналіз, ефективність.

В статье рассматривается методический подход к оценке эффективности использования оборотных средств промышленного предприятия с использованием факторного анализа на основе диагностики отклонений элементов оборотных средств от запланированного уровня с целью повышения эффективности их использования и ускорения оборачиваемости.

Ключевые слова: оборотные активы, оборотные фонды, ликвидность, платежеспособность, факторы влияния, анализ, эффективность.

In article the methodical approach to an estimation of efficiency of use of circulating assets of the industrial enterprise with use of the factorial analysis on the basis of diagnostics of deviations of elements of circulating assets from the planned level for the purpose of increase of efficiency of their use and acceleration оборачиваемости is considered.

Keywords: turnaround actives, circulating capitals, liquidity, solvency, influence factors, the analysis, efficiency.

Вступ. Оборотні кошти складають значну частину матеріально-грошових активів підприємств, тому раціональне та економне їх використання має особливе значення. Будучи самостійною економічною категорією, оборотні кошти впливають на процес виробництва і реалізації продукції. Їм належить вирішальна роль в організації діяльності підприємства, в забезпеченні його фінансової стійкості і платоспроможності, прибутку і рентабельності. Для оцінки ефективності використання оборотних коштів виробничих підприємств застосовують певні показники, а для підвищення ефективності – відповідні конкретні заходи. Ефективність функціонування оборотних коштів багато в чому визначає ефективність діяльності підприємств. Складність і різноманіття завдань, пов'язаних з використанням оборотних коштів, підвищенням їх оборотності і віддачі, викликають необхідність глибоких досліджень в цій області.

Вивченню і вирішенню проблем ефективного використання оборотних коштів присвячені праці таких науковців: А. Апчерч, В.Г. Артеменко, І.Т. Балабанов, С.Б. Барнгольц, М.В. Белендир, С. Брег, М.А. Вахрушина, Л.Т. Гіляров-

ська, А. Дайле, О.В. Єфімова, М.Н. Крейніна, В.В. Ковальов, С.А. Расказова-Миколаєва, В.В. Рижова, Г.В. Савицька, А.Е. Суглобов, Р.С. Сайфулін, А.Д. Шеремет, К.В. Щиборщ та ін.

Постановка завдання. Обґрунтування методичного підходу до оцінки оборотності оборотних коштів промислового підприємства на основі факторного аналізу з урахуванням факторів впливу на середній розмір оборотних коштів.

Результати дослідження. Оборотні кошти є однією із складових частин майна підприємства. Стан та ефективність їх використання – одна з головних умов успішної діяльності підприємства. Дослідження економічної літератури дозволило встановити, що оборотні кошти – це сукупність коштів підприємства, що авансуються на створення оборотних фондів та фондів обігу для забезпечення їх безперервного кругообігу [1, 2, 3, 4]. Однією з умов безперервності виробництва є постійне поновлення його матеріальної основи – засобів виробництва. У свою чергу, це визначає безперервність руху самих засобів виробництва, який відбувається у виді їхнього кругообігу. У своєму обігу оборотні кошти послідовно приймають грошову, продуктивну і товарну форму, що відповідає їх розподілу на виробничі фонди і фонди обігу. Оборотні фонди виступають у вигляді предметів праці, фонди обігу – це кошти, вкладені в запаси готової продукції, товари відвантажені та в дорозі, а також кошти на рахунках та в касі підприємства [1]. З огляду на це розрізняють оборотні кошти у сфері виробництва та у сфері обігу, які в сукупності своїй забезпечують безперервність виробництва та реалізації продукції. Структура оборотних фондів формується під впливом низки факторів (тип виробництва, особливості продукції та технології її виготовлення, умови забезпечення підприємства матеріальними ресурсами тощо) і змінюється в часі повільно, без різких коливань [2].

У бухгалтерському та фінансовому обліку використовують поняття оборотні активи – найважливіша економічна категорія, яка відбиває вартісну оцінку обігових коштів організації, оптимальність обсягів, склад і структура яких значною мірою впливають на стійкість фінансового стану підприємства. З огляду на визначення оборотних активів в П(С)БО 2: “Оборотні активи – грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу”, можна зробити висновок про наявність великої кількості проблем лише у визначенні поняття “оборотні активи”

ви” [3]. Оборотні активи є однією з головних складових ресурсного потенціалу підприємства в цілому.

Засоби, вкладені в оборотні активи, повинні компенсуватися за один оборот, тобто за короткий період часу, що в середньому відповідає періоду перетворення грошей в гроші. В процесі аналізу оборотних активів важливо встановити, наскільки оптимальний їх об'єм і структура формування.

Метою аналізу оборотних коштів є визначення їх об'єму і структури, а також джерел їх покриття і співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової виробничої і ефективної фінансової діяльності підприємства. Важливість теми підтверджується статистичними даними щодо складу та динаміки на підприємствах України (таблиця, рисунок).

Аналіз складу та динаміки оборотних активів підприємств довів, що їх стан з кожним роком погіршується (зростає дебіторська заборгованість, зменшуються грошові кошти і т.д.). Саме тому, пріоритетним напрямком є формування ефективної системи управління оборотними коштами на підприємстві, яка базується на спостереженні та постійному контролі за фактичним рівнем оборотних коштів; діагностики відхилень елементів оборотних коштів від запланованого рівня; виявленні внутрішньовиробничих і внутрішньогосподарських резервів підвищення ефективності використання оборотних коштів; розрахунку і врахуванні нормативів оборотних коштів (виробничих, збутових та грошових ресурсів). Низка питань, пов'язаних з вирішенням завдань управління оборотними коштами, диктує необхідність побудови цілісної концепції щодо управління рухом оборотних коштів, яка дасть можливість на підставі суб'єктивної інформації приймати оптимальні рішення, що сприяють підвищенню ефективності діяльності підприємства.

Ціллю управління оборотними коштами є пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи. Це ставить перед підприємством необхідність рішення двох важливих завдань: забезпечення платоспроможності та забезпечення прийняттого об'єму, структури і рентабельності активів.

Основною метою системи управління оборотними коштами є підвищення ефективності їх використання та прискорення оборотності, тому в процесі аналізу формування і використання оборотних коштів слідує розрахувати швидкості обороту оборотних активів; оцінити ефективність використання обігових коштів.

Показники оборотності оборотних коштів або активів у вигляді коефіцієнтів відбивають кількість оборотів, здійснених коштами або активами, а також у вигляді – відбивають середню тривалість їх одного обороту. Швидкість обороту оборотних коштів впливає на тривалість виробничо-фінансового циклу – періоду повного оберту усієї суми оборотних коштів, в процесі, якого відбувається зміна їх матеріально-речової форми.

Таблиця. Стан та динаміка оборотних активів підприємств України за видами економічної діяльності

Показники	Оборотні активи					
	На 1 січня 2008		На 1 січня 2009		На 1 січня 2010	
	млн.грн	%	млн.грн	%	млн.грн	%
Усього активи	2441101,9	100	3169685,3	100	2559272,8	100
У тому числі оборотні активи	1178129,5	48,26	1573587,9	49,64	1240134,7	48,46
у тому числі						
сільське господарство, лісове господарство	45772,1	3,89	70958,7	4,51	1712,8	0,14
промисловість	355036,7	30,14	470289,9	29,89	497061,3	40,08
будівництво	63072,2	5,35	79430,6	5,05	55933,1	4,57
торгівля; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	422061,7	35,82	524386,6	33,32	397989,7	32,09
діяльність готелів та ресторанів	4377,7	0,37	4711,1	0,34	4122,6	0,33
діяльність транспорту та зв'язку	54635,8	4,64	67065,8	4,26	59192,0	4,77
фінансова діяльність	86605,3	7,38	115502,1	7,34	66928,4	5,4
операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	139116,9	11,84	231911,2	14,74	149681,0	12,07
інші оборотні активи	6401,7	0,57	8577,3	0,55	6881,0	0,55

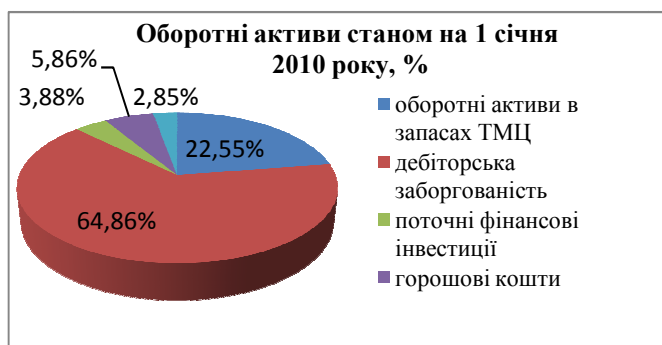
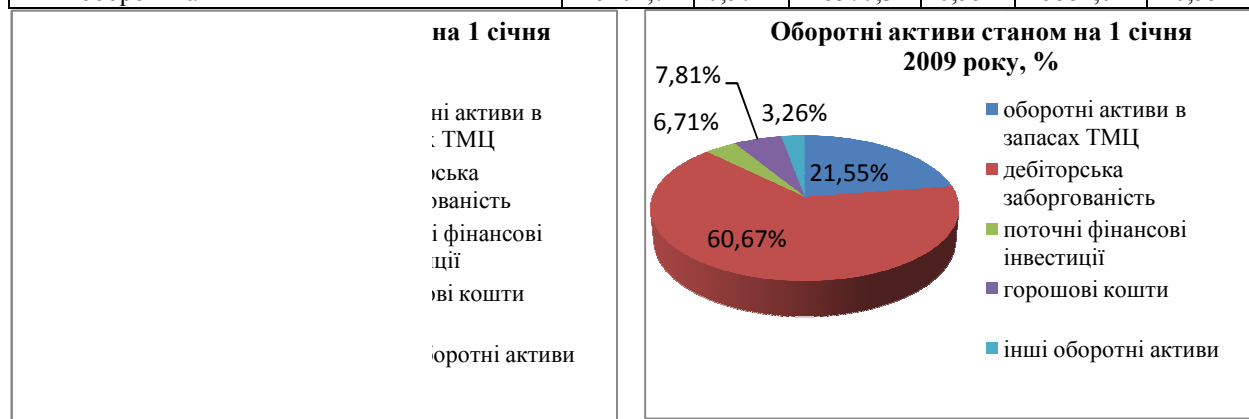

Рис.. – Склад та динаміка оборотних активів підприємств України

В даний час показнику, який дорівнює відношенню річного обсягу реалізованої продукції до середньорічного залишку оборотних коштів, надається значення кількості обертів оборотних коштів. Розрахунок коефіцієнта оборотності у такому вигляді методично є недостатньо виправданим. Обсяг реалізованої продукції представлений результатом функціонування тільки оборотних коштів. Поза увагою залишилася та обставина, що оборотні кошти призначені для фінансування матеріальних витрат, витрат на оплату праці, на інші витрати і повністю відшкодовуються.

Показники оборотності оборотних коштів доцільно використовувати для оцінки рівня ефективності використання ресурсів підприємства в якості результативного показника з виділенням факторів першого і подальших порядків, які впливають на їх рівень. Тривалість обороту оборотних коштів залежить від їх середнього розміру і виручки від реалізації. Тому, загальна зміна швидкості обороту складатиметься з двох складових: середньорічний розмір оборотних активів ($O_{\text{акт.ср}}$) – чинник першого порядку і виручка від продажів ($Q_{\text{пр}}$) – чинник другого порядку. Початкова факторна система має наступний вигляд:

$$B = \frac{T \times O_{\text{акт.ср}}}{Q_{\text{пр}}}, \quad (1)$$

де T – кількість днів в аналізованому періоді (360).

$$O_{\text{акт.ср}} = (O_{\text{акт.н}} + O_{\text{акт.к}}) / 2, \quad (2)$$

де $O_{\text{акт.н}}$ – оборотні активи на початок року;

$O_{\text{акт.к}}$ – оборотні активи на кінець року.

Сукупний вплив двох чинників на зміну результативного показника має наступний вигляд:

$$\Delta B = \Delta B(O_{\text{акт.ср}}) + \Delta B(Q_{\text{пр}}), \quad (3)$$

Зміна тривалості обороту оборотних коштів за рахунок зміни їх середнього розміру розраховується наступним чином:

$$\Delta B(O_{\text{акт.ср}}) = \frac{T \times O_{\text{акт.ср.1}}}{Q_{\text{пр0}}} - \frac{T \times O_{\text{акт.ср.0}}}{Q_{\text{пр0}}}, \quad (4)$$

Вплив чинника другого порядку на зміну результативного показника виражається як:

$$\Delta B(Q_{pn}) = \frac{T \times O_{\text{акт.ср.1}}}{Q_{pn1}} - \frac{T \times O_{\text{акт.ср.1}}}{Q_{pn0}}, \quad (5)$$

Середня величина обігових коштів є алгебраїчною сумою середніх величин матеріальних оборотних запасів, дебіторської заборгованості, короткострокових фінансових вкладень і грошових коштів; а виручка нетто – це сума собівартості, витрат на збут, адміністративних витрат і результату від продажів. Тому на наступному етапі факторного аналізу оборотності оборотних коштів пропонуємо кількісно виміряти вплив вищеназваних чинників на зміну результативного показника.

Зміна тривалості обороту оборотних коштів підприємства за рахунок:

1. Матеріальних оборотних активів, O_M :

$$\Delta B(O_M) = \Delta B(O_{\text{акт.ср.}}) \times \frac{\Delta O_M}{\Delta O_{\text{акт.ср.}}}, \quad (6)$$

2. Дебіторської заборгованості, ДЗ:

$$\Delta B(ДЗ) = \Delta B(O_{\text{акт.ср.}}) \times \frac{\Delta ДЗ}{\Delta O_{\text{акт.ср.}}}, \quad (7)$$

3. Короткострокових фінансових вкладень, КФВ:

$$\Delta B(КФВ) = \Delta B(O_{\text{акт.ср.}}) \times \frac{\Delta КФВ}{\Delta O_{\text{акт.ср.}}}, \quad (8)$$

4. Грошових коштів, Г:

$$\Delta B(Г) = \Delta B(O_{\text{акт.ср.}}) \times \frac{\Delta Г}{\Delta O_{\text{акт.ср.}}}, \quad (9)$$

Перевіркою є баланс відхилень, який має наступний вигляд:

$$\Delta B(O_{\text{акт.ср.}}) = \Delta B(O_M) + \Delta B(ДЗ) + \Delta B(КФВ) + \Delta B(Г), \quad (10)$$

Зміна тривалості обороту оборотних коштів підприємства за рахунок:

1. Собівартості, С:

$$\Delta B(C) = \Delta B(Q_{pn}) \times \frac{\Delta C}{\Delta Q_{pn}}, \quad (11)$$

2. Витрат на збут, ВЗ:

$$\Delta B(BZ) = \Delta B(Q_{pn}) \times \frac{\Delta BZ}{\Delta Q_{pn}}, \quad (12)$$

3. Адміністративних витрат, АВ:

$$\Delta B(AB) = \Delta B(Q_{pn}) \times \frac{\Delta AB}{\Delta Q_{pn}}, \quad (13)$$

4. Результату від продажів, РП:

$$\Delta B(PP) = \Delta B(Q_{pn}) \times \frac{\Delta PP}{\Delta Q_{pn}}, \quad (14)$$

В даному випадку баланс відхилень має наступний вигляд:

$$\Delta B(Q_{pn}) = \Delta B(C) + \Delta B(KB) + \Delta B(AB) + \Delta B(PP), \quad (15)$$

Проведемо розрахунок показників оборотності оборотних коштів та їх елементів на прикладі ДП «ХМЗ «ФЕД». Поклавши в основу розрахунку показників оборотності вищевикладений принцип, пропонується визначити показники оборотності окремих частин оборотних коштів.

Загальна зміна швидкості обороту:

$$V_{2009} = 360 \times 63632 / 253604 = 90,33 \text{ дн};$$

$$V_{2010} = 360 \times 86364,5 / 254533 = 122,15 \text{ дн}.$$

Середньорічні вартість оборотних активів:

$$O_{\text{акт.ср.}2009} = (41007 + 86257) / 2 = 63632 \text{ тис. грн};$$

$$O_{\text{акт.ср.}2010} = (86257 + 86472) / 2 = 86364,5 \text{ тис. грн}.$$

Сукупний вплив факторів першого рівня:

$$\Delta B_{2009} = 178,79 + (-218,38) = -39,59 \text{ дн};$$

$$\Delta B_{2010} = 0,31 - 0,45 = -0,14 \text{ дн}.$$

Зміна тривалості обороту оборотних коштів за рахунок зміни їх середнього розміру:

$$\Delta B(O_{\text{акт.ср.}2009}) = 360 \times 86257 / 91112 - 360 \times 41007 / 91112 = 178,79 \text{ дн};$$

$$\Delta B(O_{\text{акт.ср.}2010}) = 360 \times 86472 / 253604 - 360 \times 86257 / 253604 = 0,31 \text{ дн}.$$

Вплив чинника другого порядку на зміну результативного показника:

$$\Delta B(Q_{pn.2009}) = 360 \times 86257 / 253604 - 360 \times 86257 / 91112 = -218,38 \text{ дн};$$

$$\Delta B(Q_{\text{акт. ср. 2010}}) = 360 \times 86472/254533 - 360 \times 86472/253604 = -0,45 \text{ дн.}$$

Зміна тривалості обороту оборотних коштів підприємства за рахунок:

1. Матеріальних оборотних активів, O_M :

$$\Delta B(O_{M2009}) = 178,79 \times 16627/45250 = 65,70 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(O_{M2010}) = 0,31 \times 7195/215 = 10,37 \text{ дн.}$$

2. Дебіторської заборгованості, ДЗ:

$$\Delta B(ДЗ_{2009}) = 178,79 \times 16990/45250 = 67,13 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(ДЗ_{2010}) = 0,31 \times 3848/215 = 5,55 \text{ дн.}$$

3. Короткострокових фінансових вкладень, КФВ:

$$\Delta B(КФВ_{2009}) = 0;$$

$$\Delta B(КФВ_{2010}) = 0.$$

4. Грошових коштів, Г:

$$\Delta B(Г_{2009}) = 178,79 \times 11633/45250 = 45,96 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(Г_{2010}) = 0,31 \times (-10828/215) = -15,61 \text{ дн.}$$

Баланс відхилень:

$$\Delta B(O_{\text{акт. ср. 2009}}) = 65,70 + 67,13 + 45,96 = 178,79 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(O_{\text{акт. ср. 2010}}) = 10,37 + 5,55 - 15,61 = 0,31 \text{ дн.}$$

Зміна тривалості обороту оборотних коштів підприємства за рахунок:

1. Собівартості, С:

$$\Delta B(C_{2009}) = -218,38 \times 119954/162492 = -161,21 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(C_{2010}) = -0,45 \times 7586/929 = -3,67 \text{ дн.}$$

2. Витрат на збут, ВЗ:

$$\Delta B(КВ_{2009}) = -218,38 \times 17046,84/162492 = -22,91 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(КВ_{2010}) = -0,45 \times (-4273,40/929) = 2,07 \text{ дн.}$$

3. Адміністративних витрат, АВ:

$$\Delta B(АВ_{2009}) = -218,38 \times 3362/162492 = -4,52 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(АВ_{2010}) = -0,45 \times 4573/929 = -2,22 \text{ дн.}$$

4. Результату від продажів, РП:

$$\Delta B(РП_{2009}) = -218,38 \times 22127/162492 = -29,74 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(РП_{2010}) = -0,45 \times (-6956/929) = 3,37 \text{ дн.}$$

Баланс відхилень:

$$\Delta B(Q_{pn 2009}) = -161,21 - 22,91 - 4,52 - 29,74 = -218,38 \text{ дн.};$$

$$\Delta B(Q_{pn 2010}) = -3,67 + 2,07 - 2,22 + 3,37 = -0,45 \text{ дн.}$$

В цілому зміна оборотних активів негативно вплинула на оборотність оборотних активів і на період їх обороту, що в основному викликане збільшенням загальної маси оборотних активів і зокрема нераціональною господарською стратегією в частині закупівлі матеріалів і збуту готової продукції. Для збільшення оборотності підприємству треба тримати оборотні активи у більш ліквідній формі і не допускати зростання і великих перепадів дебіторської заборгованості і готової продукції на складі, тобто переглянути маркетингову політику по збуту продукції. Зменшення матеріальних запасів позитивно вплинуло на оборотність, Це говорить про те, що підприємство раціонально використовує ресурси. Зменшення середньої дебіторської заборгованості говорить про підвищення ліквідності обігових коштів, поверненні засобів в оборот і поверненні боргів. Але також може означати і падіння збуту продукції(якщо не було продажів продукції не в кредит) і відповідно навпаки. Зміна грошових коштів позитивно вплинула на оборотність із-за їх невеликої питомої ваги в оборотних активах. За допомогою факторного аналізу показників оборотності обігових коштів встановлено, що надалі для підвищення оборотності обігових коштів промислового підприємству ДП «ХМЗ «ФЕД» необхідно ефективніше використати обігові кошти та змінити величину товарообігу і його структуру, використовувати прогресивні способи реалізації продукції та ін. Підприємству рекомендується знизити запаси матеріалів до оптимального рівня, збільшити ліквідність оборотних активів(зниженням долі матеріалів і збільшенням грошових коштів) і не допускати зростання і великих перепадів дебіторської заборгованості та готової продукції на складі, тобто переглянути маркетингову політику по збуту продукції.

Висновок. Основною метою системи управління оборотними коштами є підвищення ефективності їх використання та прискорення оборотності. На основі ретельного аналізу ефективності оборотних активів повинна будуватися фінансова політика управління оборотним капіталом підприємства, реалізація, якої повинна забезпечити компроміс між ризиком втрати ліквідності і ефективністю господарської діяльності. Факторний аналіз оборотності дає можливість визначити, за рахунок яких елементів оборотних активів досліджуване підприємство може підвищити ефективність їх використання.

У нинішній час в процесі аналізу показників ефективності використання оборотних активів підприємства важливим є визначення, за рахунок яких фак-

торів сформувався той чи інший показник. Закономірним є наявність різноманітних шляхів прискорення оборотності оборотних засобів, які залежать від рівня організації виробництва на підприємстві. Вважаємо за доцільне шукати такі шляхи на кожній із стадій кругообігу оборотних активів.

Список літератури: 1. *Шеремет А.Д.* Финансовый анализ / А.Д. Шеремета, Р.С.Сейфулина, Е.В.Негашева. – М.:ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 479 с. 2. *Шиян Д.В.* Фінансовий аналіз / Д.В. Шиян, Н.І. Строченко : Навч. посібник. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 240с. 3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. №87. 4. Финансовое положение предприятия: оценка, анализ, планирование / под ред. А.В. Черчесл. – Сумы:СНУ, 2006. – 333 с. 5. *С. Хадсон-Уилсон* Количественные методы финансового анализа / С. Хадсон-Уилсон , пер. с англ А.М. Лактинова. М.: ИНФРА-М, 2002. 6. Анализ эффективности использования оборотных средств // Бухгалтерский учет №10, 2006.

Надійшла до редакції .15.06.2012 р.

УДК 330.46:336.7

Г.В. ЗАГРАЙ, аспірант, КПУ, Запоріжжя

КОНЦЕПЦІЯ МОДЕЛЮВАННЯ УПРАВЛІННЯ ЖИТТЄЗДАТНІСТЮ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Досліджується діяльність комерційного банку в умовах постіндустріальної економіки та структура життєдіяльності банківської організації. Пропонується концепція моделювання управління життєздатністю комерційного банку в умовах постіндустріальної економіки.

Исследуется деятельность коммерческого банка в условиях постиндустриальной экономики и структура жизнедеятельности банковской организации. Предлагается концепция моделирования управления жизнеспособностью коммерческого банка в условиях постиндустриальной экономики.

Activity of commercial bank in the conditions of postindustrial economy and structure of vital functions of bank organization are probed. Conception of modeling of management of commercial bank viability in the conditions of postindustrial economy is offered.

Вступ. Для забезпечення своєї життєздатності будь-який економічний агент повинен враховувати в процесі своєї діяльності зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі та особливості їх прояву на його діяльність: позитивні та негативні, можливості та загрози, шляхи адаптації до нових умов існування.

Глибокі зрушення в суспільно-економічному розвитку характеризують реалії сучасної епохи. Перехід до постіндустріального суспільства визначається як незрівнянно глибокий і масштабний процес, який характеризує перехід усієї людської цивілізації до якісно нового стану [1].